

■ Ідэя

ПОМНІК ЧАПСКАМУ Ў РАЁНЕ ЭЛЕКТРАСТАНЦЫ?

Асоба Караля Чапскага вартая таго, каб яе згадвалі зноў і зноў. Увасаблялі ў літаратурных творах, фільмах, тэатральных пастаноўках і, вядома ж, архітэктурных помніках. У 2015 годзе, у дзень народзінай колішняга гарадскога галавы, памятная дошка з яго выявай была ўстаноўлена на будынку п'юзавада «Аліварыя» (які ён калісьці заснаваў). Створаная скульптарам Паўлам Вайніцкім, гэтая шыльда прыемна ўражае экспрэсіўнасцю, вытанчанасцю, арыстакратычнасцю выяўленага на ёй героя. Аднак, відавочна, гэта не апошні помнік славітаму мэру ў нашай сталіцы.

Начальнік упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Ігар ЧАРНЯЎСКІ адзначае, што помнік Чапскаму можна было б усталяваць на месцы колішняй электрастанцыі, якая адкрылася ў 1894 годзе і месцілася паміж цяперашнімі сталічнымі цыркамі і плошчай Перамогі, аднак на сённяшні дзень знесена. Ігар Чарняўскі адзначае:

— У Мінску маглі б быць створана пляцоўка, на якой можна ўвекавечыць імя гэтага неардынарнага, цікавага і дзейнага чалавека. Уявіце сабе, што многія дасягненні, новаўвядзенні, якія з'явіліся ў Мінску і былі звязаны з водаправодна, электрычнасцю, у тым ліку ўвядзення за яго асабістыя сродкі. У раёне, дзе раней знаходзілася мінская электрастанцыя, мог бы з'явіцца помнік Гутэн-Чапскаму. Таксама можна ўзнавіць элемент электрастанцыі або прадставіць у выглядзе макетаў будынкаў, якія былі пабудаваныя ў сталіцы за гады яго працы. Поле творчасці для архітэктараў ёсць, хацелася б, каб яны больш актыўна ўключаліся ў гэтую працу.

Гаворачы аб магчымым аднаўленні першай мінскай электрастанцыі, Ігар Чарняўскі адзначае, што спецыяльных тэрмінаў дакументальна для гэтага не прадугледжана. Але ёсць указ Прэзідэнта аб выкананні работ на тэрыторыі былой электрастанцыі, дзе сказана, што Міністэрства культуры сумесна з Мінскім гарадскім выканаўчым камітэтам і будаўнічай кампаніяй павінны прыняць узгодненае рашэнне. Ужо разгледжана некалькі прапановаў, якія, аднак, не задаволілі Міністэрства культуры. А аднавіць сёння электрастанцыю ў тым выглядзе, у якім яна існавала ў канцы XIX стагоддзя, немагчыма, лічыць Ігар Чарняўскі. Таму ён прапануе паглядзець на гэтую тэму больш шырока і скарыстацца магчымасцю для ўвекавечвання памяці вядомага гарадскога галавы.

Нагадаю, што менавіта Чапскім пабудаваны гарадскі тэатр (сёння — Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы). Пры яго кіраванні гараджане пачалі карыстацца тэлефонам — была пабудавана першая на тэрыторыі Беларусі тэлефонная станцыя агульнага карыстання. Ён прыклаў шмат намаганняў, каб надаць будучай сталіцы еўрапейскі выгляд.

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ.
nina@zviazda.by

Няўдзячная справа разважаць пра свае карані, калі ты нарадзіўся і вырас у сталіцы. Каб іх адчуць, неабходна выбрацца не толькі за тэрытарыяльныя межы горада. Новыя адкрыцці, уражанні, пачуцці, якія выклікаюць падарожжы, змяняюць нашу свядомасць. У сівых легендах, найпрыгажэйшых краінах, знаёмствах з незвычайнымі людзьмі, гераічных і трагічных фактах гісторыі мы бачым новую Беларусь. Загадкавую. Чароўную. Годную. І сёння мы выправімся якраз у такое падарожжа, якое да таго ж прымусіць задумацца, хто мы такія і чаму не ўмеем ганарыцца тым, што маем.

Адкрыццё першае:

ГІСТОРЫЯ СТВАРАЛАСЯ НЕ ТОЛЬКІ Ў ВЯЛІКІХ ГАРАДАХ

Мы запрашаем у падарожжа па шляху, якім два стагоддзі таму дастаўляліся лісты з Мінска ў павятовае горад Ігумен (у 1923 годзе перайменаваны ў Чэрвень). Менавіта такі маршрут стаў адным з пераможцаў праспэктнага конкурсу «Беларусь у новым абліччы». Ігуменскі тракт — адзін з 4 асноўных, якія ў канцы XVIII стагоддзя выходзілі з Мінска, пачынаўся з Верхняга горада, ад манастыра Кузьмы і Дзям'яна. Але ў сучаснае падарожжа мы выправімся з Кастрычніцкай плошчы, дзе ў пачатку XIX стагоддзя размяшчалася паштовы двор. З Мінска стары паштовы тракт выходзіў за 25 вёрст далей на поўдзень, чым сучасная Магілёўская шаша.

Сёння да Чэрвеня можна дабрацца менш чым за гадзіну, а раней падарожнікі маглі правесці ў дарозе і ўсе 5-6. Калі карэта рухалася з хуткасцю 9 вёрст у гадзіну, чалавек, які ў ёй ехаў, паспяваў многае разгледзець. Вось і сучаснікі, якія здзейсняць падарожжа па Ігуменскім тракце, будуць уражаны тым, як шмат цікавых адкрыццяў іх чакала на гэтым невялікім кавалку прадсторыі.

Які перыяд беларускай гісторыі ні ўзяць, з ім можна знаёміцца на гэтай тэрыторыі. Ігуменскі тракт быў стратэгічнай дарогай, якой ішлі ўсе заваёўнікі. У гады Паўночнай вайны тут спыняўся шведскі кароль Карл XII. У шведскіх крыніцах згадваецца, што тут пры адступленні забыліся частку салдат. Існуе меркаванне, што людзі з прозвішчам Краснагры — нашчадкі шведаў (маўляў, паходзіць яно ад спалучэння слоў рускага «красны» — прыгожы і шведскага «гір» — салдат). І прозвішча Ладуцька таксама часам звязваюць са шведамі, якія ладзілі пераправу.

Прайшла тут і Напалеонаўская армія, у горадзе яна спынялася, працаваў шпіталь. Мясцовае насельніцтва выступала супраць французцаў, і адзін з першых на Беларусі партызанскіх атрадаў быў створаны сялянамі Ігуменшчыны.

Жахлівай старонкай у летапісе Ігуменшчыны была апошняя вайна. У Чэрвені з 6 тысяч даваенных жыхароў было знішчана 4265! Толькі за адзін дзень 2 лютага 1942 года гітлераўцы ў горадзе расстрэлялі каля 2 тысяч чалавек з яўрэйскага гета...

Але не толькі з ваеннай гісторыяй можна знаёміцца на Ігуменшчыне. «Мы падарожнічаем па Ігуменскім тракце, але маршрут дазваляе вар'яцтва інашчым. Яшчэ многае чакае вывучэння, пакрысе мы дадаём факты, глядзім, што можна выкарыстаць», — заўважае аўтар праекта, старшы навуковы супрацоўнік краязнаўчага музея Чэрвеня Ірына ВАБІШЧЭВІЧ.

Падарожжа па Ігуменскім тракце можа быць цікавым людзям розных нацыянальнасцяў, узросту, прафесіі, аматарам мастацтваў і тым, хто цікавіцца паданнямі, фальклорам. Некага зацікавіць той факт, што першы міжнародны аўтобусны маршрут Беларусі быў адкрыты менавіта паміж Мінскам і Чэрвенем у 1925 годзе. Тут нават ёсць музей касманautyкі — у Чэрвені нарадзіўся Алег Навіцкі — Герой Расіі, камандзір касмічнага карабля «Саюз ТМА—06М», які стартаваў у космас у кастрычніку 2012 года. Вось вам і глыбінка!

Цяпер актыўна аднаўляецца палац Манюшкаў-Ваньковічаў у Смілавічах (праз якія праходзіць наш маршрут), і гэта будзе вельмі прывабны турыстычны аб'ект. Кажуць, што сядзіба была звязана з Ігуменскім трактам патаемным падземным тунэлем, па якім маглі праехаць конная брычка.

Адкрыццё другое:

КУЛЬТУРНАЯ СКАРБНІЦА

Цягам падарожжа па Ігуменскім тракце мы завітаем ва ўнікальныя музеі. Так, на першым прыпынку ў Смілавічах (дарэчы, некалі тут была адна з паштовых станцый) наведваем музей мастака, прадстаўніка Парыжскай школы, Хаіма Суціна.

Найлепш перадаюць каларыт краіны не вялікія гарады, і нават не вёскі. Каб убачыць яе сапраўднае аблічча, варта зазірнуць у павятовае мястэчка. Спакойны лад жыцця, традыцыйны ўклад побыту, мясцовыя архітэктурныя цікавінкі — як толькі адчуеш і ўбачыш гэта, адразу з'яўляецца адчуванне, што разгадаў пэўную таямніцу.

Нездарма жыхары невялікіх населеных пунктаў таксама займаюцца вывучэннем сваёй гісторыі. У некаторых гарадах нават ёсць адпаведныя школьныя прадметы — оршазнаўства, барыса-

вазнаўства, смаргонязнаўства і іншыя. Каму, як не гараджанам, хочацца болей даведацца пра тое месца, дзе нарадзіліся?.. Аднак малыя гарады прывабныя і прыцягальныя не толькі для іх жыхароў, але і для турыстаў, якія імкнуцца убачыць спрадвечнае аблічча мясцовай культуры.

На старонках «Звязды» традыцыйна шмат увагі ўдзяляецца невялікім населеным пунктам. Рубрыкі «Малая Радзіма», «Вандроўня нататкі», «Практычнае Радзімазнаўства» знаёмяць чытачоў з тым самым адметным і непаўторным, што

можна знайсці ў беларускай глыбінцы. Часам нашы журналісты выязджаюць у рэгіёны, а часам мясцовыя краязнаўцы дзеляцца «перлінкамі», якія ім удалося адшукаць, змяшчаючы іх у нашай газеце. Робіцца відавочным, што кожны невялікі горад, мястэчка — гэта асаблівы свет.

Сёння, вандруючы па Ігуменскім тракце — не толькі газетнай старонцы, але і аднайменным турыстычным шляху, які нядарна з'явіўся ў экскурсійных праграмах, паспрабуем чарговы раз адкрыць для сябе невядомую Беларусь.

ПА ШЛЯХУ ПАШТОВАЙ КАРЭТЫ,

або Якія сакрэты адкрывае старажытная Ігуменшчына

Ён створаны ў 2008 годзе па ініцыятыве Нацыянальнай камісіі Беларусі па справах ЮНЕСКА. Таксама тут можна знаёміцца з творчасцю Файбіша-Шрага Царфіна.

Работы Хаіма Суціна з кожным годам становяцца даражэйшымі. Яны цэняцца нароўні з палотнамі Пікаса, Ван Гога, Манэ. Адна з яго карцін не так даўно на аукцыёне была прададзена за 18 мільёнаў долараў! Суцін нарадзіўся ў Смілавічах, менавіта тут ён пачаў маляваць, і толькі тут (і больш нідзе ў свеце!) створаны музей, прысвечаны мастаку. У 1909 годзе Суцін прыехаў у Францыю і асталёваўся ў «Вуллі» — доме-прыстанку многіх слаўных мастакоў, такіх як Шагал, Мадзільяні, Ліпшыц. Ужо ў 20-х гадах ён становіцца знакамітым. Суцін ствараў карціны ў асаблівым, толькі аднаму яму ўласцівым стылі.

Файбіш-Шрага Царфін, які маленькім назіраў, як малюе Суцін, бо ў Смілавічах яны жылі па суседстве, таксама выправіўся скараць Парыж. Яго карціны ёсць у многіх музеях свету, але зноў жа пра жыццё і творчасць расказвае толькі невялікая зала ў музеі ў Смілавічах. Праўда, калі прозвішча Суціна на слыху, Царфіна ў Беларусі толькі пачынаюць адкрываць. І палотны «алхіміка» (так мастака празвалі за эксперыменты з фарбамі) нікога не пакідаюць абьякавым. У Беларусі, як і ў іншых краінах свету, людзі прызнаюць, што яны нясуць святло.

У музеі, прысвечаным кампазітару Станіславу Манюшку.

Так, сёння творчасць гэтых мастакоў належыць усяму чалавецтву, але ж натхненне і прага да мастацтва ў іх нарадзіліся на нашай зямлі. І чаму нам, беларусам, не ўспрымаць прозвішчы слаўных землякоў як пропуск у сусветную духоўную скарбніцу?

Каб наведаць музей Манюшкі, давядзецца збочыць з Ігуменскага тракту — стары паштовы шлях праходзіў за пяць вёрст ад фальварка Убелі. Але гэта таго варта: у музеі, прысвечаным славітаму кампазітару, які знаходзіцца ў пасёлку Азёрны, больш за 500 унікальных экспанатаў. Сярод іх копія малюнкаў бацькі кампазітара, ноты, дыскі з запісамі твораў, касцюмы, якія падарыў Пазнанскі оперны тэатр. Між іншым, зноў жа гэта ўнікальная ўстанова, нават у Польшчы, дзе з ранняга дзяцінства ўсе ведаюць творы Манюшкі, яго музыка няма!

Тое, што палякі Станіслава Манюшку лічаць сваім кампазітарам, зусім не перашкаджае, а хутчэй наадварот надае гонару Беларусі. Так, ён стаў заснавальнікам польскай оперы, але не меншы ўнёсак зрабіў і ў нашу культуру. Беларуская мова са сцэны гучала менавіта ў операх Манюшкі, ён знаёміў свет з народнымі песнямі, якія чуў на нашай зямлі.

— Да нас прыезджалі жонкі паслоў, і адна з іх, ураджанка Польшчы, была вельмі ўражана, калі даведлася, што Манюшка нарадзіўся тут, — расказвае

Ірына Вабішчэвіч. — Да 8 гадоў ён пражыў ва Убелі, пасля неаднойчы бываў у Смілавічах, якімі валодаў яго дзядзька. У оперы «Страшны двор» гучаць куранты, якія Станіслаў Манюшка пачуў на вежы ў Смілавічах. А колькі ў яго твораў, пабудаваных на беларускай народнай культуры! У оперы «Галька» гучаць беларускія песні, якія ён чуў з дзяцінства. Ён гаварыў па-беларуску, яго нянькай была беларуска.

Адкрыццё трэцяе:

ЦЭНТР ПАВЕТА

Бясспрэчна, гэты маршрут можа быць цікавы замежным турыстам, і спадзяёмся, што колькасць гасцей, якія наведваюць Ігуменшчыну, з кожным годам будзе прырастаць. Тым больш што ў 2019 годзе спайняецца 200 гадоў, як нарадзіўся Манюшка. Але найперш Ігуменшчыну трэба адкрываць сваім.

— Многія думаюць, што ў нашым горадзе глядзець няма чаго, а я магу весці па Чэрвені і раскаваць амаль пра кожны будынак, — заўважае Ірына Вабішчэвіч. — Тут захавалася гістарычная забудова, якой не менш за сто гадоў. У 1899 годзе пажар знішчыў горад, і было прынята рашэнне ўзвесці ў цэнтры адна- і двухпавярховыя мураваныя дамы. Усе яны маюць аднолькавыя элементы з трох цагляных паддахам. У нашым горадзе ёсць будынак

у стылі канструктывізму (які будаваўся ў той жа перыяд, што і сталічны Палац афіцэраў, Тэатр оперы і балета, Акадэмія навук, Дом урада). Як бачыце, ёсць што паказаць нават архітэктурным эстэтам. Так, цяпер Чэрвень — невялікі гарадок, але ён мае багатую гісторыю. Свой герб, які выкарыстоўваецца і сёння, ён атрымаў у 1796 годзе. Горад знаходзіўся ў цэнтры Ігуменскага павета, які займаў больш за 40 тысяч квадратных кіламетраў, сёння гэта тэрыторыя шасці сучасных раёнаў. Безумоўна, такое размяшчэнне ўплывала на жыццё Ігумена, яго прамысловасць, гандаль, культуру, многія гістарычныя падзеі былі звязаны з ім. Губляць свае пазіцыі павятовае цэнтра пачаў, калі з'явілася чыгунка, яна прайшла крыху на поўдзень ад яго. Адсутнасць чыгуначнай станцыі стала адбівацца на развіцці населенага пункта. Але адміністрацыйны цэнтрам ён заставаўся аж да Кастрычніцкай рэвалюцыі.

— Каб любіць Беларусь, трэба пабываць у такіх гарадках, як наш, а не толькі ў Мінску, Гродне, Нясвіжы. Гэта ў значнай ступені шоу-праекты, дзе турысту імкнуча паказаць нешта грандыёзнае, — упэўнена мая суразмоўца. — Мы ж у сваёй большасці не з Радзілаў, нашы продкі прасцейшыя былі: рамізнікі, можа, станцыйнымі наглядчыкамі, сялянамі, ці не ў кожнага другога мінчаніна можна знайсці карані ў маленькім гарадку, вёсачцы, і пра тое, як яны жылі, можа, цікавей будзе даведацца ў правінцыі.